

vprašanjih, ki se tičejo načelnih političnih dolžnosti in pravic naroda, jasnost že radi potrebe pravne enakosti vseh državljanov pred zakonom.

Revizijo bi bilo treba poveriti posebnemu, ne mnogoštevilnemu svetu, sestavljenemu nekako tako, kakor je bilo z naredbo z dne 14. decembra 1919., Sl. N. br. 128, to pri svoječasnem zakonodajnem svetu ministrstva pravde odrejeno. Skoraj si ne moremo zamisliti zakona za ureditev socialnega praktičnega življenja, ki bi ne imel tega ali onega tesnega stika s kazenskim zakonom. Če hočemo imeti zakone, ki se ne bodo zadirali sem, ne zadevali tja, ampak bodo harmonična popolnitev kazenskopravne zakonodaje, temelječe na pravilni ideologiji dobrega občnega kazenskega zakonika, moramo predvsem poveriti nadzorstvo kazenskopravne zakonodaje stalnemu svetu, sestavljenemu iz praktično in teoretiško najboljše usposobljenih strokovnjakov. Dodati pa moramo še nekaj: Za njihovo delo jim moramo dati dovolj časa. Samo ob stalnem skupnem delu praktikov in teoretikov bi dobila zakonodaja možnost, da odpravi križanje raznih kazenskopravnih odredb in ustvarja v bodoče take norme, ki ne ogražajo, ampak podpirajo prepotrebno harmonično enotnost.

Prikratba nad polovico.

Konstantin H. Terzijev (Beograd).

Prikratba nad polovico prave vrednosti prodane stvari (laesio enormis) je ena izmed onih institucij, ki so se pojavile vzkraj kontraktov. Znana je vsem narodom. Vrinila se je celo v zakonodajo. Skoraj vsi moderni zakoni jo poznajo, neki z dosti, drugi pa z malo podrobnostmi.

Zanimivo je, kako se ta institucija uporablja v našem narodu na skrajnem jugu še dandanes in kako je z njo na balkanskem polotoku, kjer se pojavlja malone povsod. Zasledoval sem zasebnopravne odnose v življenju našega naroda, kako životarijo mimo obstoječih zakonov. Raziskoval sem običajno pravo, ki tiči v teh odnosih, na solunskem trgu, v Sofiji in v Beogradu. Morda utegne zanimati, ako popišem, kaj sem dognal v narodu.

V Makedoniji, pred balkansko vojno, in pa v Traciji je narod dobro poznal prikratbo nad polovico

in njene slabe posledice za zasebnopravno življenje ter je stremel za tem, da se reši teh posledic. Zato je pri sklepanju kupo-prodajnih pogodb v naprej mislil na vsa očuvalna sredstva, po katerih bi dogovor ostal v veljavi, naj si bi eventualno zares bili kaki elementi prikratbe nad polovico. Postopek je različen pri različnih stvareh, ki so predmet kupa in prodaje.

Postopek se da porazdeliti v tri skupine: pri prodaji premičnin — in sicer pri prodaji stvari, ki se prodajajo po številu, stvari, ki se prodajajo na vago, in pa tekočin —; pri prodaji nepremičnin in pa pri prodaji žive živine.

I. Glede premičnin velja nastopno:

1. Pri stvareh, ki se prodajajo po številu, postopajo tako-le: prodajavec, da bi sebe zavaroval proti morebitnim posledicam prikratbe nad polovico, dá na vsakih sto komadov prodajnih predmetov izvestno število komadov kot pridavo, ki se giblje med pet do deset od sto. Ta pridava se imenuje »pišmanluk« ali »tala«, t. j. pridava zaradi izravnjanja ali skesnina;

2. pri stvareh, ki se prodajajo na vago, se pridaja pet do 12.50 dramov na vsako oko¹;

3. pri stvareh, ki se merijo na liter, znaša pridava povprečno do 2.50 od sto na oko.

II. Pri nepremičninah je stvar težja: sklepajo akcesorne pogodbe zaradi popuščanja, in to gre do pet od sto zaključene prodajne cene, kakor je pač običaj.

III. Pri živi živini se določa pošmanluk prav tako v odstotokih sorazmerno zaključeni ceni, in sicer pet od sto te cene.

* * *

Pri Rimljanih je bila kupo-prodajna pogodba veljavna celo v primeru, ako se je gibala cena daleč pod pravo vrednostjo. Stoprv sčasoma, v dobi Dioklecijana in Maksiminijana, je prodrlo načelo, da se more opiharjeni stranki dati možnost, da pogodbo razdrè, a to zgolj v primeru, ako je bila prikratba nad polovico prave vrednosti. Ali kakor je vse, se zdi, da je takó veljalo samo za nepremičnine, ker nikjer ne najdemo potrdila, da se je ta institucija nanašala tudi na premične stvari (L. 2 et L. 8. c. de resc. vend.; IV, 44) (pretium verum, certum, justum).

Kadar je nastopil tak primer, je imel kupec pravico razdrèti pogodbo, ali prav tako je imel pravico, da jo uve-

¹ Ena oka ima 400 dramov ali približno 1250 g. Tudi še dandanes uporablja narod v Južni Srbiji v zasebnopravnem življenju oko za mero.

ljavi, ako bi mu nasprotnik plačal ono, kar je manjkalo do prave cene (pretium justum). Prodajno ceno pa so ugotovili ali kar neposredno takó, da sta jo dogovorila kupec in prodajavec, ali pa takó, da sta se sporazumela, da jo določi tretja oseba. V tem poslednjem primeru imamo posla s pogojno prodajo, ki preide v nepogojno pogodbo, čim tretja oseba ceno določi. Toda táko določevanje cene ni smelo biti prepuščeno samemu kupcu: quanti velis (Gaius, L. 35., § 1., D. de contr. empt.).

* * *

Avstrijski grajski zakonik se bavi z istim gradivom v dveh paragrafih pod naslovom »Odškodba zavoljo prikratbe nad polovico«.

§ 934. tega zakonika veli: »Ako pri dvostransko obveznih poslih ena stranka od druge stranke ni prejela niti polovice občne vrednosti tega, kar je bila sama dala, tedaj daje zakon oškodovancu pravico, zahtevati razveljavitev in postavitev v prejšnji stan. Druga stranka pa more poslu očuvati veljavo s tem, da je pripravljena povrniti, kolikor nedostaje do občne vrednosti. Za koliko je vrednost nerazmerna, se določa po času, ko je bil posel sklenjen.«

§ 935. se glasi: »To pravno sredstvo ne velja, ako se mu je kdo izrečno odrekel ali pa, če je izjavil, da prevzame stvar po izredni ceni, ker mu je posebno ljuba; ako je na nerazmerno vrednost pristal, dasi mu je bila prava vrednost znana; dalje, ako je po razmerju oseb domnevati, da so sklepale mešano pogodbo z odplato in brez odplate; ako prave vrednosti ni več moči dognati; končno, ako je stvar sodno prodana na dražbi.«

Vidimo torej, da se avstrijski zakon ne bavi s podrobnostmi, ki smo o njih trdili, da obstoje v našem narodnem življenju, pa tudi pri vseh ostalih narodih na balkanskem polotoku.

Tekst je precizen in dovoljuje razdiranje pogodbe samo v primeru, ako gre za kračenje preko polovice prave vrednosti in to pod pogoji, ki jih določa zakon.

* * *

Poglejmo, kaj pravi srbski grajski zakonik glede našega vprašanja:

Srbski grajski zakonik ureja to materijo v enem samem paragrafu, ki je nepopolna kompilacija gori navedenih določb avstrijskega zakonika.

Gradjski zakonik Kraljevine Srbije pravi v svojem § 559.: »Ako pri teretnim ugovorima jedna strana nije pri-

mila ni pola obične vrednosti onoga, što je drugoj strani dala, onda druga strana ima prava zahtevati, da se ugovor raskine i u predjašnje stanje povrati.

No druga strana ima prava održati ugovor, ako oštećenom dopuni onoliko, koliko do obične cene ne dostaje.

Vrednost se uzima ona koja je bila u vremenu kad je ugovor zaključen.«

Vidimo torej, da se določila v bistvu ne razlikujejo od norme avstrijskega zakona, marveč da je načelno stališče isto.

Novi bolgarski in grški zakoni urejajo to materijo skoraj na isti način.

Samo od sebe se pojavlja vprašanje, od kod je narodni običaj, ki smo o njem rekli, da je ohranjen.

Podpisanec sem že v beograjskem »Arhivu za pravne i društvene nauke« povedal svoje mnenje, od kod izvirajo pravni običaji pri balkanskih narodih. Tam sem tudi navedel, da turška zakonodaja ni ostala brez vpliva na zasebnopravni promet naroda. Tudi v sedanjem primeru gre za važen vpliv turške zakonodaje. Zato mi bodi dovoljeno, da povem podrobno, kako je turški zakonodajavec uredil to materijo.

V občem oddelku turškega grajanskega zakonika (Medželej Ahkjam — i — Adlije) so navedeni pogoji, po katerih se smejo pogodbe razveljavljati. Eden od teh pogojev je prikratba nad polovico (Tab'n fahiş — odločilna prevara). Člen 165. zakonika določa, kaj je odločilna prevara, tako-le: »Odločilna prevara je: pri stvareh, ki se prodajajo na mero in težo, — prevara za polovico desetine² vrednosti; pri živih stvareh — živini — prevara za eno desetino vrednosti, a pri nepremičninah — prevara za petino vrednosti.«

To občno določilo je pri kupo-prodajnih pogodbah še dosti bolj detajlirano. Tu najdemo nastopne predpise:

Čl. 227. — Pri stvareh, ki se prodajajo po številu, je prodaja veljavna, ako je cena določena za vse število (skupna cena), in če se po predaji (tradiciji) pokaže, da je količina točna. Če se pa pokaže, da je število večje ali manjše, nego je bilo določeno, tedaj je prodaja na dva načina razrušljiva.

² Količine petina, desetina itd. so vzete na podstavi desetka (ušura). »Desetak« je bil, ne, kakor bi se moglo domnevati, deset od sto, ampak 8, 10 ali 12 od sto. Variiral je po proizvodih in po krajih, pa tudi po tem, ali je stvar premična ali nepremična ali pa živa — živina.

Čl. 228. — Ako je pri taki prodaji cena določena od kosa (a prodaja se vsa količina počez), po predaji (tradiciji) pa se pokaže, da je število manjše, tedaj je kupcu dano na izbero, da razdre pogodbo ali pa da jo uveljavi, plačavši samo vrednost komadov, ki jih je prejel. Če pa je število večje od števila, ki je pogojeno, potem je prodaja nična.

Čl. 354. — Ako so pogojene stvari iz vrste jajc, orehov, pa je eden del slab ali pokvarjen, potem se more odbiti na sto tri — po običaju — in prodaja je veljavna, ali pa more kupec, kadar je kvar večji, na primer deset od sto, vrniti stvar prodajavcu in si nazaj vzeti denar — ceno, ki jo je bil dal.

Čl. 356. — Pri prodaji s pristankom (sa privolom, t. j. ako je prevarjenec pristal), oni ki je bil z odločilno prevaro opeharjen, ne more razdreti prodaje. Toda ako je prodano stvar imela oseba, ki je pod skrbstvom, potem je prodaja razrušljiva, naj si je bila s pristankom kupca ali prodajavca sklenjena. Isto velja tudi za vakufske (cerkvene) stvari in pa za stvari sirotinskega stola.

Čl. 357. — Pri prodaji te vrste brez pristanka ima oni, ki je z odločilno prevaro prevarjen, pravico, da pogodbo razdre v vsakem primeru.

Čl. 358. — Po smrti osebe, ki je bila z odločilno prevaro prevarjena, preide njena pravica razdirati pogodbo na njegove dediče.

Čl. 359. — Ako kupec, ki je kupil stvar z odločilno prevaro, to stvar po predaji (tradiciji) koristno uporabi ali pa izvrši kak akt lastnine, izgubi pravico razdirati pogodbo.

Čl. 360. — Ako pri stvari, ki je kupljena z odločilno prevaro, nastopi kvar, ali pa če je stvar nepremičnina — zemljišče, pa kupec na njem postavi zgradbo ali kaj drugega, ali pa če kupljena stvar propade, potem izgubi kupec pravico razdirati pogodbo.

Turški zakonodajavec se je torej odločil za načelo *quantum minoris*. Tudi ta princip se je globoko ukoreninil v zasebnopravnem prometu, in zaradi tega, da bi se vnaprej odvrnile posledice razdiranja pogodbe, pridaja narod ono, kar je moglo vplivati na samostvar — na pogodbo. Pridajal je količino, ki jo je zakon določal, da bi se pogodba vzdržala in se kupcu vzela možnost ugovarjanja.
